

A szent királyok emlékezete a középkori Sátoraljaújhelyen

TRINGLI ISTVÁN

*The Memory of the Hungarian Saint Kings in Medieval Sátoraljaújhely**

Three members of the Árpád House, consecrated in the Middle Ages as Kings St. Stephen and St. Ladislaus, and Prince St. Emeric (Imre) were awarded the honorary titles as Saint Kings of Hungary. Their cult is little known outside the Kingdom of Hungary, but in the medieval Hungary they were especially respected, so also in the market town of Sátoraljaújhely (Újhely) in Zemplén County, founded in 1261 by the son of King Béla IV (reign: 1235–1270), Prince Stephen (1239–1272; King Stephen V, reign: 1270–1272). In addition to the local parish church dedicated to Prince St. Emeric, two religious orders also had a monastery and a church, the Wilhelmites (later the Augustinians) built their church in honor of King St. Stephen, and the monks of the Pauline consecrated their church in honor of St. Giles. Both of the Hungarian Saint Kings were presumably chosen by Royal Prince Stephen himself as St. Stephen was his Patron Saint by his name, and the founder of the House of Árpád in the same time, and St. Emeric as the first king's son could be a role model for the Royal Prince Stephen. By the way, the monasteries and their church had a double title in the late Middle Ages, and the Blessed Virgin Mary appeared as another Patroness of the monasteries. But all of these patrociniums were abolished by the Reformation in the ecclesiastical life of Sátoraljaújhely.

*

A látszólag egyértelmű cím némi magyarázatra szorul: kik a szent királyok és mit értünk a középkori Sátoraljaújhelyen? A három magyar királyszent, életük és szentté avatásuk sorrendjében István, Imre és László nem egyszerűen a nyugati egyháznak a magyar határokon túl alig ismert szentjei voltak. E határokon kívül csak elvétve találunk olyan egyházat, amely a tiszteletükre lett volna emelve, ünnepeik nem szerepelnek a külföldi szertartáskönyvekben, legendáik sem a legendagyűjteményekben, külföldi ábrázolásuk ennek megfelelően igen ritka.¹ Annál inkább megbecsülték őket idehaza. Ők voltak az első dinasztia ősei, és egészen Luxemburgi Zsigmondig mindegyik magyar uralkodó a szent királyok nemzetségéből valónak hirdette magát. Joggal tették ezt, hiszen az Árpádokat követtő Piast (Vencel), Wittelsbach (Ottó) és Anjou-házbeli (Károly, Lajos, Mária) uralkodók mind az Árpádok, korabeli szóhasználat szerint Szent István vagy a szent királyok nőági utódai voltak. Amikor 1395-ben egy lovasbal esetben elhunyt Mária királynő, Nagy Lajos legidősebb lánya, az úgynevezett Knauz-krónika írója így emlékezett meg róla: „E Mária királynőben kihunyt a szent királyok mindkét nemének magva.”² A Luxemburg-dinasztiából való Zsigmondot már nem fűzte vérségi kötelék az Árpádokhoz, miként utódait sem, mégis a szent királyok utódainak tekintették magukat. A királyi oklevelek rendszeresen visszatérő fordulata volt az egész középkor folyamán a „szent királyok lába nyomának követése”, ami alatt a régi uralkodók kiváltságainak megerősítését értették.³ A honfoglaló Árpád megtétele a dinasztia ősvé és az Árpád-ház név egy újkori történetírói lelemény, melyet a 18. század végén alkotó Palma Ferenc Károlynak köszönhetünk. Egészen addig vagy Szent István vagy a szent királyok nemzetségét emlegették Magyarországon. A középkori és az újkori magyar történelemszemlélet tudott ugyan Szent István elődeiről, de a nemzetség alapítójának vaskövetkezetességgel Szent Istvánt tartotta, az első keresztény módon felavatott uralkodót.⁴

*Készült az OTKA 135814. sz. Magyar várostörténeti atlasz program támogatásával

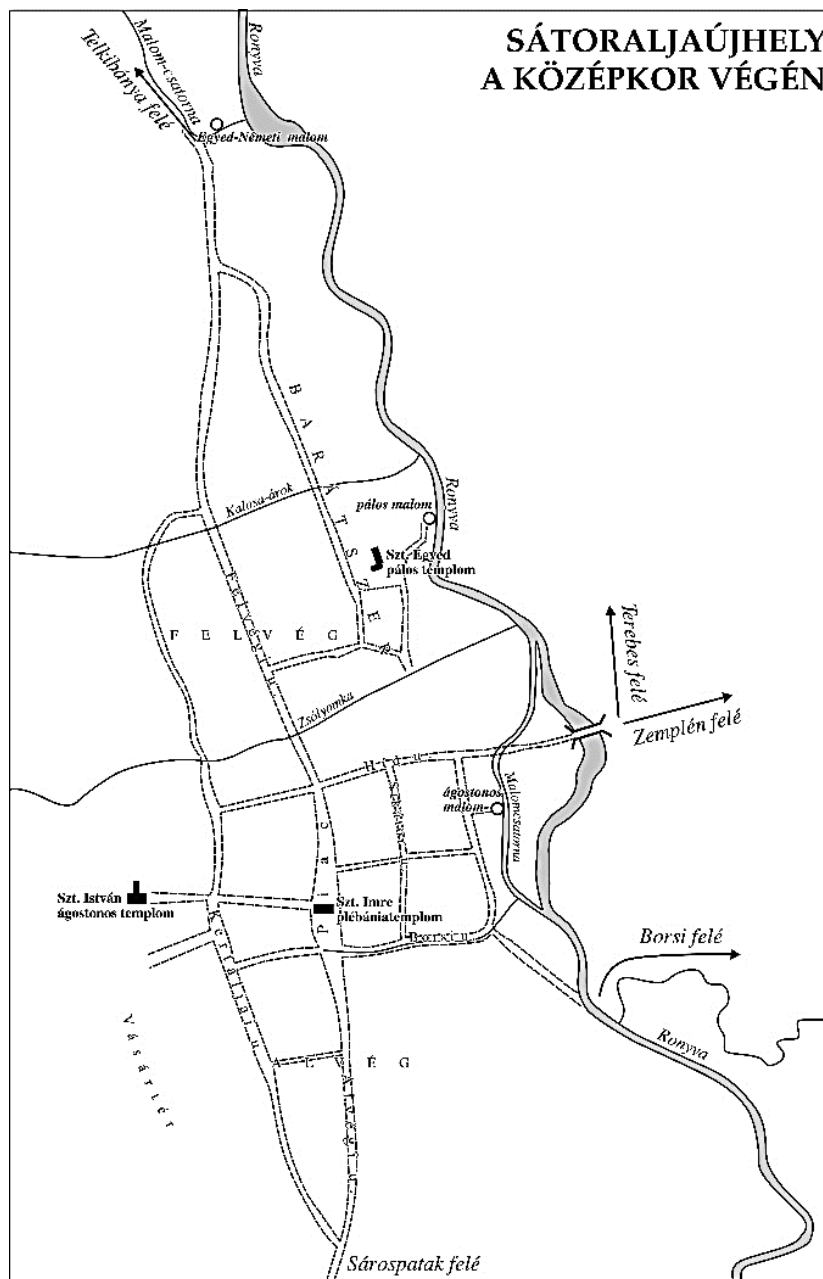
¹ TARNAI 1984. 84. különösen: 196. jegyzet

² *Chronicon Knauzianum* II. 345.; CSUKOVITS 2019. 163.

³ TRINGLI 2017/a. 134.

⁴ BARTONIEK 1923. 123–139.; BARTONIEK 1987. 8.; SZEKFÚ 1983. III. 1–80.; WEHLI 1986. 54–60.; TÖRÖK 1986. 33–47.; KLANICZAY 2000.; POSZLER 2000. 170–187. Árpádházi Szent Erzsébet tiszteletét mellőzhetjük. Magyar származását ugyan mindig számon tartották, de külföldön német szentnek tekintették. A rá vonatkozó hatalmas irodalomból csak egyet emelünk ki: Sz. JÓNÁS 1986.

Ha Sátoraljaújhely középkoráról beszélünk, csak az 1000-tól 1526-ig számított magyar középkor második felére gondolhatunk. Kronológiailag szinte pontosan az ötszázhuszonhat esztendő felénél, 1261-ben kezdődik ugyanis a város számunkra ismert története. Ez magyar viszonylatban teljesen normálisnak számít: az efféle évszám történetileg nem szokott sokat jelenteni, csupán a források fennmaradásának esetlegességét jelzi, azt hogy a település nevének első említése ebből az évből maradt fenn. Ettől még az adott falu vagy város akár évszázadokkal korábbi múltja is visszatekinthet. Újhely esetében azonban másról van szó. Már most előre kell bocsátanunk, hogy a következőkben felváltva használjuk a hosszabb Sátoraljaújhely és a rövidebb Újhely névalakot. A Sátoraljaújhely név ugyan már 1282-ben felbukkan, azonban a középkorban és a későbbi évszázadokban is a várost egyszerűen Újhelynek nevezték.⁵ Lakói és a város környékén élők ma is csak így hívják a települést.

1. ábra: Sátoraljaújhely topográfiája a középkor végén

⁵ TRINGLI 2011. 50.

1261-ben az akkor huszonkét esztendőes István herceg, IV. Béla király idősebb fia alapította a várost. A terület királyi birtok volt, és a pataki ispánsághoz tartozott. Ez megint csak egy vagylagos név: hol Patak, hol meg Sárospatak néven emlegették központját.⁶ A város alapításakor István hercegre már másodszor bízták ezt a vidéket. Először 18 évesen jutott a birtokába, amikor az Árpádoknál szokásos apanázs birtokként apjától megkapta Erdélyt és az ország keleti megyéinek egy részét. Nem tartott sokáig ez az első kelet-magyarországi uralkodás, mindössze két évig, utána ugyanis két esztendőre stájer herceg lett, majd miután a stájer szerzeményeket apja elveszítette, tért vissza hercegsége első színterére. Történetünk szempontjából nincs semmi jelentősége, csupán a teljesség kedvéért kell megemlíteni, hogy gyermekkorában már kapott hercegséget, azt a területet, amelyet a királyok akkor már másfél évszázada közeli rokonaiknak adtak: a szlavón hercegséget, azaz Horvátországot, Szlavóniát és azt a néhány dalmát várost, amely megmaradt az Árpádok hűségén. Istvánt ugyan gyermekkorában királlyá koronázták – ez sem volt szokatlan az Árpádoknál – de ekkor még nem volt hivatalosan ifjabb király. Ezt a címet a magyar történelemben csak ő viselte, és az apjával vívott konfliktusában később szerezte meg. Ennél még fontosabb, hogy az újhelyi városalapítás évében még jóban volt apjával. Nem sokáig, egy év múlva már fegyvert fogtak egymás ellen, és ez még csak bevezetője volt a majdani, jóval nagyobb családi háborúnak.⁷

A pataki ispánságot a történészek erdőispánságnak szokták nevezni, valójában azonban szántókkal, gazdag halászhelyekkel és főleg szőlőkkel rendelkező terület volt, amelynek csak az Abaúj-megye felé eső keleti része volt erdővel borítva. Egyházi viszonyai 1261-ben még sok tekintetben magán viselték a korai egyházszervezés nyomait. Központja a pataki egyház volt, élén a pataki plébánossal, aki egyedül gyakorolt plébániai jogokat az egész ispánság fölött. Ha épültek is később templomok az ispánság falvaiban, azok csak a pataki plébánia leányegyházai lehettek. Kivételek azért akadtak. A királyok a területre több lépcsőben telepítettek kezdetben vallon telepéseket, akiknek egyházi kiváltságokat is adtak, ilyenkor pedig a kiváltságolt település egyházjogilag is függetlenedni kezdett a pataki plébániától. Kezdett, de nem lett teljesen független. A pataki plébános ugyanis szigorúan őrködött egyháza ősi jogai fölött. Tehette ezt különösen azért, mert a pataki plébánia kiváltságolt, ún. exempt plébánia volt, amely lelki ügyekben ki volt véve az illetékes egri püspök joghatósága alól, és közvetlenül az esztergomi érsek alá tartozott. Ennek a legfontosabb következménye az volt, hogy a pataki plébános az egész ispánság területén maga szedte be a tizedet, és abból semmit sem adott az egri püspöknek. Ez vonatkozott a későbbi Sátoraljaújhely területén fekvő gabona- és főleg bortizedekre is.⁸

A 13. század első évtizedében a honfoglalás történetét megíró Anonymus a Sátor-hegyet, ahogy ő nevezte, Sátorhalmát, kétszer is megemlítette ugyan művében, arról azonban semmit sem tudunk, hogy Sátoraljaújhely területén az alapítás előtt lett volna valamilyen település, és azt hogyan hívták.⁹ Nehéz elképzelni, hogy ne lett volna, de ezt biztosan már aligha tudjuk meg. Új, a korai 13. századból származó, vagy még korábbi forrás előkerülésének esélye vajmi kevés. Ha a város belterületén találnának is némi pontosabban datálható kora Árpád-kori régészeti leletet, kérdéses, hogy annak alapján képesek leszünk-e bármi biztosat mondani az egykori településről.

István herceg 1261-ben tehát egy igazi zöldmezős beruházást valósított meg itt. Építtetett egy kővárat, olyat, amilyent ekkortájt szerte az országban kampányszerűen emeltek, azaz toronyból és kerítőfalból álló kisméretű erődítést. Ez támadás esetén a városiak menedékéül is szolgált. Ez lett az a pataki vár, amelyet néha újhelyiként is emlegettek, és ez is maradt egészen addig, amíg a török elől Baranya megyéből menekülő Perényiek az 1530-as években el nem kezdték építtetni a mai sárospataki vár őstét.¹⁰

⁶ Szűcs 1993. 1–57.

⁷ Zsoldos 2007. 19.

⁸ Tringli 2017/b. 195–219.

⁹ *P. magistri, qui Anonymus dicitur, Gesta Hungarorum*, c. 15. (SRH I.) 55.

¹⁰ Détsky 1966. 177–197; Détsky 1994; Ringer 2017

2. ábra: A sátoraljaújhelyi plébániatemplom képeslapon, 1908 (MNL BAZML SFL XV. 98/b; Oláh Tamás felv.)

1261-ben húzták fel a város első házait is. Az alapítás évében még sem ezek, sem a vár nem volt kész. Erről a szokatlanul bőbeszédű városi alapítólevél számol be.¹¹ A városba nem vallonokat telepítettek, nem is az ekkor szokásos délnémet telepesek érkeztek ide, hanem magyarok és szlávok alkották a lakosságát. Hogy milyen arányban azt sohasem fogjuk megtudni. A 15. századra azonban kétségtelenül tiszta magyar város áll előttünk. Az új város papja plébánosi rangot kapott, és egy jó évszázad múlva már az újhelyi plébánia éppúgy kiváltságolt plébánia volt, mint a pataki, és maradt is egészen a reformációig. A kiváltságok azonban csak Egerrel szemben érvényesültek, a pataki plébános ugyanis mindvégig fenntartotta Újhely fölött több jogát.

A középkori Újhelyen három templom állott, a plébánia, amely Szent Imre tiszteletére, a vilhelmita, később ágostonos templom, amely Szent István király és a pálos templom, amely Szent Egyed tiszteletére volt emelve. Biztosan volt a középkori városnak ispotálya is, amely valamely védőszent oltalma alatt állott, de hogy ez az intézmény kinek a nevét viselte, nem tudjuk. Az ispotály említései csak a reformáció utáni korból maradtak ránk, azokban pedig természetesen nem szerepel a korábbi védőszent említése. A 18. században az ispotály a katolikus plébánia fennhatósága alá került, iratait mindmáig a plébánián őrzik, régi nevét azonban már akkor sem tudták. Ismerjük a plébánia-templom néhány oltárának titulusát is, ezek a következők: Zsófia, Szentháromság, Angyalok, Minden-szentek, Krisztus teste. Némelyikük talán kápolna volt.¹²

¹¹ TRINGLI 2017/c

¹² TRINGLI 2017/c és TRINGLI 2017/b

A 12–13. századi városiasodás egyik jellegzetessége volt a városi szerzetesrendházak építése. Az ekkor alakuló új szerzetesrendek jelentős része a városok társadalmához kapcsolódott, a szerzetesek élete sok szállal kötődött a városlakókéhoz. Különösen igaz volt ez a négy koldulórendre, a ferencesekre, a domonkosokra, a karmelitákra és az ágostonos remetékre. Az utóbbi hivatalos neve remetékre utalt ugyan, valójában azonban koldulórend volt. A koldulórendek és a városok kapcsolata mára már a történettudomány közismert megállapításai közé tartozik. Valamelyik koldulórend megtelepedését egy helységben a városiasodottság egyik fokmérőjének tekintjük.¹³

3. ábra: Az egykori pálos kolostor és rendház 2011-ben len (Szigeti Sándor felv.)

A két újhelyi szerzetesrend kiválasztása jól átgondolt terv szerint történt. Ezúttal is a már meglévő pataki intézményekhez kellett igazodni. Ott ugyanis állt egy domonkos és egy ferences kolostor. A rendi szokások szerint másik ilyen az úgynevezett koldulási körzeten belül nem emeltek, márpedig Újhely igen közel fekszik Patakhhoz. A négy koldulórend közül a ferences és a domonkos Újhelyen tehát kiesett a lehetséges, a városokban szokásos koldulórendi kolostorok közül.

A város alapítása előtt már állt a későbbi település szélén egy remete rendház, melynek talán temploma is volt. Ennek lakóit csak a 14. században nevezték először pálosoknak. Sokkal korábban nem is válhattak Szent Pál remetéivé, hiszen csak ekkor szervezték egységes rendbe a kelet-magyarországi remeterendházakat. A pálosokat ugyan remeterendnek szoktuk nevezni, valójában azonban több mezővárosban a koldulórendekhez hasonló életet éltek. Újhelyre teljes mértékben igaz ez a megállapítás, a pálos rendház elhelyezkedése és működése a koldulórendi kolostorokhoz hasonlított. István hercegnek azonban ez a remete rendház kevés volt.

¹³ FÜGEDI 1981; KUBINYI 2005; F. ROMHÁNYI 2017; F. ROMHÁNYI 2018.; F. ROMHÁNYI 2020; F. ROMHÁNYI 2021.

4. ábra: Az egykori pálos kolostor és rendház 2007-ben (T. I. felv.)

A harmadik kordulórend, a karmeliták Magyarországon nem jöhettek számításba, itt ugyanis csak nagyon kevés rendházuk volt. Ezért aztán maradtak a vilhelmiták, azaz Szent Vilmos remetéi. Nekik több kolostoruk volt az országban. A remete szó az esetükben is megtévesztő. Renddé szerveződésük előtt, de még sokáig utána is, a ferencesekre is remeteként tekintettek egész Európában, igaz olyan remetékre, akik városokban élnek. Részben a vilhelmitákból alakult ki a negyedik kordulórend, az ágostonos remeték rendje. Őket és még négy másik remeteközösséget IV. Sándor pápa már 1256-ban Szent Ágoston remetéinek rendje név alatt egyesítette. Rómában ugyanis megpróbálták felügyelet alatt tartani a gombamód szaporodó, szegénységi fogadalmat tevő rendekét. A névcsere – hiszen aligha volt többről szó – Magyarországon sokáig tartott, az újhelyi vilhelmitákból csak a 14. században lettek ágostonosok. Így jött létre a két újhelyi szerzetes közösség, a pálos és az ágostonos kolostor.

A plébánia és a vilhelmita-ágostonos rendház alapítása valószínűleg szorosan összefüggött a városalapítással. A két egyházi titulus – Imre és István – kiválasztásának szándéka könnyedén megmagyarázható. Mindkét szent az Árpádok házi szentjei közül való. Mindkettő esetében István herceget, vagy legalábbis őt és udvarát gyaníthatjuk a választás mögött. Imre herceg a szent király kijelölt örököse volt, István herceg pedig magát akarta láttatni Szent Imrében, az apja örökébe lépő leendő uralkodót. Az István tituluson pedig végképp nincs sokat magyarázni. A dinasztia uralkodóinak leggyakrabban nevére, a saját nevére szenteltette fel a rendházat. A vilhelmiták, később az ágostonosok nemcsak rendházuk védőszentjének nevét foglalták napi imáikba, hanem az övét is.

5–6. ábra: A város pecsétje egy 1354. évi és egy 1513. évi oklevélen (MNL OL DI 4430; MNL dig. felv. és Bártfa város levéltára, Bártfa/Bardejov, Szlovákia, № 4398; Štefan Péchy felv.)

A védőszent jóval többet jelentett egy középkori településen a templomok titulusanál. A védőszent ünnepe egyben a földesúri adófizetés egyik napja is volt, és általában erre kérték az éves vásárok engedélyét. A magyar városi pecsétek két fő motívuma vagy a városfal és a városkapu, vagy a védőszent ábrázolása volt. E jelenségek egy része itt is megfigyelhető. Az újhelyi vendégek – ez volt a település lakóinak korabeli elnevezése – eredetileg évente egyszer fizettek földbért a hercegnek, mégpedig Szent István napján, azaz nem Szent Imre ünnepén, hanem a város alapítójának védőszentje napján. A város évszázadokon keresztül fontos kereskedelmi központ volt. A település a középkor végére négy éves vásáradományt nyert. Virágvasárnap, Szent Imre, Szent Egyed és Sarlós Boldogasszony napján, illetve az ezeket követő néhány napon rendeztek sokadalmat Sátoraljaújhelyen. Virágvasárnap a húsvéti ünnepkör része, és mint ilyen mozgó ünnep, ezért ezzel most nem foglalkozunk. A Szent Imre-napi vásárt a plébánia, az Egyed-napit pedig a pálos kolostor védőszentjének ünnepére tették.

Nem szerepelt azonban a város pecsétjén egyik megszokott motívum sem. A város eredetileg a korai alapítású királyi városok mintájára egyszerűen az Árpádok vágásos címerét használta némi egyéb motívummal kiegészítve. Esztergom, Buda, Eperjes, Besztercebánya – a hosszú sorból csak néhány királyi várost emeltem ki –, pecsétjein, Újhelyhez hasonlóan, a dinasztia címere látszott. I. Károly a 14. század elején egy rövid időre a Babonics családnak adományozta a pataki uradalmat, vele együtt Újhelyt is, a város pedig így módon elveszítette a királyi címer viselésének jogát. Ekkor történt, hogy egy ügyetlen kéz belevéselt az addigi pecsétnyomó vágásos címerének közepébe. Egy furcsa, kerekített V betű forma jött létre, amely megegyezett a város latin írástípus szerinti kezdőbetűjével, a 'V' betűvel. A latin szövegekben a magyar Újhely szót ugyanis a *Vihel* írásképpel adták vissza.

7–8–9. ábra: A város címere 1721. és 1800. évi iraton (MNL OL E 213. 235.; BAZML SFL V. 1. 1–64.; T. I. felv.) és Sátoraljaújhely mai címere

A későbbi pecsétek már mindig ezt utánozták hol jól, hol rosszul, de a vágások nyomai eltűntek. Így alakult ki a magyar városok között egészen rendkívüli módon fő motívumként egy betűt ábrázoló címer Újhelyen, amely a mai napig a város címere.¹⁴

A Sarlós Boldogasszony-napi vásár miatt vissza kell térnünk az újhelyi egyházak titulusaihoz. A két kolostornak ugyanis kettős titulusa volt, mégpedig mindkettőnek Boldogasszony. A vilhelmita-ágostonos kolostor vagy már eredetileg is kettős titulusú volt, vagy csak a 14. században vette fel a Szent István mellé a Boldogasszonyt, de a 14. század közepétől kezdve bizonyosan e két titulust használta. 1418-ban a pataki uradalom akkori urai, a Perényiek a Boldogasszony-patrocíniumra kértek búcsúengedélyt az ágostonosok számára. A sok Mária-ünnep közül azonban nem mindegy, hogy melyik volt az ágostonos templomé. A Sarlós Boldogasszony-napi vásárból következőleg valószínűleg ez volt az, amelyre a látogatók búcsút nyertek. A pálosok kettős titulusa ennél későbbi eredetű. A kolostort és a templomot nem sokkal 1434 előtt átépítették, és a felszenteléskor két védőszent oltalmába ajánlották. Egyrészt maradt a régi Szent Egyed, amely a pálos kolostorok között egyedi volt ugyan, de a kor szellemének már nem igazán felelt meg. Ezután a régi titulust csak a formához ragaszkodó egyházi percek emlegették, helyben pedig mindenki Boldogasszony-kolostornak hívta a pálos rendházat. A Boldogasszony megjelenése második titulusként a kései középkor növekvő Mária tiszteletében gyökerezett. Boldogasszonyt a pálosok esetében is pontosítanunk kell: Szeplőtelen Szűz Mária lett a templom és a kolostor második védőszentje. A tituluskiegészítés kezdeményezőjét nem ismerjük, de talán a földesurak, vagyis az egyházak késő középkori kegyurai, a Perényiek között kell keresnünk őket.

Ezt a feltevést a Szent Imre-plébánia-templom egyik oltárának alapítása alapján kockáztatjuk meg. Bártfa városa több helyen vásárolt a középkor végén szőlőket a Hegyalján, hogy onnan biztosítsa a város borszükségletét. Vettek szőlőket Újhelyen is, és ennek a kapcsolatnak a gyümölcse lett 1506-ban az Angyalok-oltár megalapítása,¹⁵ amelynek történetét kivételesen jól ismerjük. Minket most azonban csak az érdekel, hogy miért épp az angyalokra esett a bártfai tanács választása. Aligha tévedünk nagyot, ha Bártfa városának címertartó angyalára gondolunk, amely V. László címeradományától kezdve ott szerepelt a város pecsétjén is, és a bártfai címer egyik kedvelt motívuma lett. A bártfaiak tehát saját városuk emlékét örökítették meg, amikor saját költségükön oltárt állítottak az újhelyi templomban.

10. ábra: Bártfa város címere a Városháza homlokzatán, 15. század vége (Fénykép, T. I. felv.)

¹⁴ TRINGLI 2011. 261.

¹⁵ MNL OL DF 216809

*

Mi maradt mindebből? Nem sok, mondhatni nagyon kevés. Az evangélikus földesúr, Perényi Gábor az 1550-es években szekularizálta az újhelyi egyházakat, a város pedig néhány évtized múlva a helvét hitvallás követője lett. Amikor a katolikusok – először Bátori Zsófia alatt – visszaszerezték az újhelyi piacon álló templomot, újra Szent Imre herceg tiszteletére szenteltették fel. A középkori templom azonban az 1760-as években életveszélyes állapotba került, és lebontották. A mai plébániatemplom immáron a harmadik ilyen építmény a régi templom helyén. 1795 után a barokk vallásosság jegyében Szent Kereszt felmagasztalása lett a titulusa, ezt változtatták aztán 1860-ban Szent Istvánra. Ma is a szent király a plébánia védőszentje. Az oltárokat a református időkben lebontották, az új oltároknak már semmi közük nem volt a régiekhez. Itt tehát nincs folyamatoság. A mai templom ugyan a régi helyén áll, azonban észak-déli tájolású, míg a középkori épület szentélye szinte bizonyosan kelet felé nézett. Még kevesebb a kontinuitás a két rendház esetében. A reformációt egyik sem élte túl. Az ágostonos kolostort lebontották, Lorántffy Zsuzsanna ennek helyén építtetett egy kastélyt, amely aztán a 19. század végén ugyanerre a sorsra jutott. Ha majd egyszer a mai helyén álló épület is csáhány alá kerül, talán a kolostor és a templom alapfalai is előkerülnek, nemcsak a kastélyé. A pálos kolostor elnéptelenedett ugyan, de I. Rákóczi György alatt – a pataki uradalom ugyanis időközben Rákóczi kézre került – a pálosok visszatértek régi lakhelyükre. II. József rendfeloszlatása után ez lett a mai piarista templom és rendház. A városban már a középkor folyamán megváltozott az adófizetés napja, és a Szent István-napi földbér-fizetés helyébe más időpontok kerültek. Folyamatosan megmaradt azonban a négy éves vásár időpontja, ezek közül pedig az egyik megőrizte a város plébániájának ősi titulását, a Szent Imre napot.

Újhely jól mutatja a szent királyok tiszteletének kialakulását, de egyáltalán a helyi szentkultuszokét is. A kegyúri jogokat gyakorló földesúr, ezúttal a királyi dinasztia tagja, a városalapító István herceg állt valószínűleg a Szent Imre és a Szent István patrocínium megteremtése mögött. A védőszentválasztásnak voltak további következményei: az adófizetési és az éves vásári nap, amelyek tovább tudatosították a helyiekben a szent királyok emlékét. A patrocínium kiválasztása a birtokos dolga volt, a hívekre és a papokra már csak a kultusz ápolása maradt, a kultusz azonban időről időre változott.

*

FORRÁSOK

MNL = Magyar Nemzeti levéltár

BAZML SFL = Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár Sátorajjáújhelyi Fiókleveletára

V. 1. Sátorajjáújhely város iratai (1111) 1617–1848 (1898)

XV. 98/b Különgyűjtemények – A Sátorajjáújhelyi Fiókleveletárban őrzött képeslapok gyűjteménye

OL = Országos Levéltár

DL–DF = Diplomatikai levéltár

E 213 = Városi és községi pecsétellátott iratok

BIBLIOGRÁFIA

BARTONIEK 1923

BARTONIEK Emma: Az Árpádház neve. *Minerva* 3. (1923) 123–139.

BARTONIEK 1987

BARTONIEK Emma: *A magyar királykoronázások története*. Akadémiai, Budapest, 1987

Chronicon Knauzianum

Chronicon Knauzianum. Ed. Emma BARTONIEK. In: *Scriptores rerum Hungaricarum (SRH)* II. Ed. Emericus SZENTPÉTERY. MTA, Budapest, 1938. 321–345.

CSUKOVITS 2019

CSUKOVITS Enikő: *Az Anjouk Magyarországon. I. (Nagy) Lajos és Mária uralma (1342–1395)*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2019

DÉTSZY Mihály

DÉTSZY Mihály: Hol állt a középkori sárospataki vár? *Hermann Ottó Múzeum Évkönyve* 6. (1966) 177–197.

DÉTSZY Mihály 1994

DÉTSZY Mihály: Újhely várának története. Szerk.: FEHÉR József. Kazinczy Ferenc Múzeum, Sátoraljaújhely, 1994 (*A sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeum Füzetek* 1.)

F. ROMHÁNYI 2017

F. ROMHÁNYI Beatrix: Egy nem kolduló koldulórend: domonkosok a késő középkori Magyarországon. In: *Az első 300 év Magyarországon és Európában. A Domonkos-rend a késő középkorban*. Szerk.: CSURGAI HORVÁTH József. Alba Civitas Történeti Alapítvány, Székesfehérvár, 2017. 235–250.

F. ROMHÁNYI 2018

F. ROMHÁNYI Beatrix: *Kolduló barátok–gazdálkodó szerzetesek. Koldulórendi gazdálkodás a középkori Magyarországon*. Martin Opitz, Budapest, 2018

F. ROMHÁNYI 2020

F. ROMHÁNYI Beatrix: *Pauline Economy in the Middle Ages. 'The Spiritual Cannot Be Maintained Without the Temporal'*. Brill, Leiden, 2020

F. ROMHÁNYI 2021

F. ROMHÁNYI Beatrix: Ordre Eremites de Saint-Paul. In: *Démystifier l'Europe centrale. Bohême, Hongrie et Pologne du VIIe au XVIe siècle*. Dir. Marie-Madeleine de CEVINS. Passés Composés, Paris, 2021. 663–664.

FÜGEDI 1981

FÜGEDI Erik: *Koldulórendek és városfejlődés Magyarországon*. In: *FÜGEDI Erik: Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról*. Magvető, Budapest, 1981. 57–88

Gesta Hungarorum

Gesta Hungarorum. ed. Aemilius JAKUBOVICH–Desiderius PAIS. In: *Scriptores rerum Hungaricarum (SRH)* I. MTA, Budapest, 1937. 13–117.

KLANICZAY 2000

KLANICZAY Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban. Magyar dinasztikus szentkultuszok és európai modellek*. Balassi, Budapest, 2000

KUBINYI 2005

KUBINYI András: Városhálózat a késő középkori Kárpát-medencében. In: *Bártfától Pozsonyig. Városok a 13–17. században*. Szerk.: CSUKOVITS Enikő–LENGYEL Tünde. MTA TTI, Budapest, 2005. 9–27.

POSZLER 2000

POSZLER Györgyi: Az Árpád-házi szent királyok a magyar középkor századaiban. In: MIKÓ Árpád–SINKÓ Katalin (szerk.): *Történelem–kép. Szemelvények múlt és művészetek kapcsolatából Magyarországon*. MNG, Budapest, 2000. 170–187. (A Magyar Nemzeti Galéria kiadványai 2000/3)

RINGER 2017

RINGER István: *Egy eltűnt vár nyomában I. Régészeti kutatások a sátoraljaújhelyi Várhegyen 2007–2017*. Sátoraljaújhely, 2017

SZ. JÓNÁS 1986

SZ. JÓNÁS Ilona: *Árpád-házi Szent Erzsébet*. Akadémiai, Budapest, 1986 (*Életek és korok*)

SZEKFŰ 1938

SZEKFŰ Gyula: Szent István a magyar történet századaiban. In: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján (I–III)*. Szerk.: SERÉDI Jusztinián. Szent István Társulat, Budapest, 1988 (Reprint) III. 1–80.

SZŰCS 1933

SZŰCS Jenő: Sárospatak kezdetei és a pataki erdőuradalom. *Történelmi Szemle* 15. (1993) 1–57.

TARNAI 1984

TARNAI Andor: „A magyar nyelvet írni kezdik”. *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*. Akadémiai, Budapest, 1984

TÖRÖK 1986

TÖRÖK József: Szentté avatás és liturgikus tisztelet. In: *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk.: FÜGEDI Erik. Gondolat, Budapest, 1986. 33–47.

TRINGLI 2011

TRINGLI István: Sátoraljaújhely a középkorban. *Széphalom. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve* 21. (2011) 247–262.

TRINGLI 2017/a

TRINGLI István: A szent királyok szabadsága. In: TRINGLI István: *Szokás és szabadság. Tanulmányok a középkori magyar jogszokások és kiváltságok történetéhez*. Line Design Kft., Budapest, 2017. 103–137.

TRINGLI István 2017/b

TRINGLI István: Sátoraljaújhely egyházai a reformáció előtt. In: TRINGLI István: *Szokás és szabadság. Tanulmányok a középkori magyar jogszokások és kiváltságok történetéhez*. Line Design Kft., Budapest, 2017. 195–219.

TRINGLI 2017/c

TRINGLI István: Tringli István: Sátoraljaújhely első kiváltságai. TRINGLI István: *Szokás és szabadság. Tanulmányok a középkori magyar jogszokások és kiváltságok történetéhez*. Line Design Kft., Budapest, 2017. 186–194.

WEHLI 1986

WEHLI Tünde: Az 1083-ban kanonizált szentek kultusza középkori művészetünkben. In: *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk.: FÜGEDI Erik. Gondolat, Budapest, 1986. 54–60.

ZSOLDOS 2007

ZSOLDOS Attila: *Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években*. MTA TTI, Budapest, 2007 (*História Könyvtár*)